

Dil Bilgisi Öğretimi

Editörler: Mehmet Nuri KARDAŞ • Naif KARDAŞ

Editörler: Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ - Bil. Uzm. Naif KARDAŞ

DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ

ISBN 978-625-8325-56-0

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2022, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Ağustos 2022, Ankara

Yayın-Proje: İbrahim Öztürk
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Dil öğretiminde dil bilgisi, tarih boyunca dilin önemli bir öğrenme alanını oluşturmuştur. Belli bir dilin kurallarını, işleyiş özelliklerini araştıran, süreç içerisindeki değişiklikleri belli ilkeler çerçevesinde açıklayan bilim dalı olarak dil bilgisi, geçmişte olduğu gibi günümüzde de alana ilgi duyan öğretici, öğrenci ve araştırmacıların başlıca çalışma alanını oluşturmaktadır.

Dilin ses ve şekil özellikleri ile cümle ve anlam özelliklerini başlıca araştırma alanı olarak belirleyen dil bilgisi üzerine alan uzmanlarının görüş ve önerileri ekseninde ortaya çıkan tartışmalar günümüzde de söz konusudur. Bu tartışmaların temel nedeni; dil bilgisinin öğrencilere istenen düzeyde öğretilmemesi, dil bilgisi öğretiminin dilin tüm iletişim alanları (dinleme, okuma, konuşma, yazma) yerine belli alanlarla (konuşma, yazma) sınırlandırılması, dilin tabiatına ve belirlenen amaçlara uygun olmayan uygulamalarla dil bilgisi öğretimi çalışmaları yapılmasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde dil bilgisi öğretiminin gereksiz olduğunu savunan bilim insanları da mevcuttur. Ancak tüm tartışmalara rağmen dil bilgisi, birçok gelişmiş ülkede ve Türkiye’de dil öğretim çalışmalarının en önemli sac ayaklarından biri olarak dil öğretim programlarında kendine yer bulmaktadır.

Türkiye’de eğitim-öğretim çalışmalarında benimsenen Yapılandırıcı Öğretim Yaklaşımı çerçevesinde hazırlanan ve uygulamada bulunan güncel Türkçe Öğretim Programı’nda (2019) dil bilgisi öğretimiyle ilgili amaç, etkinlik ve kazanımlara dinleme, okuma, konuşma ve yazma öğrenme alanları içerisinde yer verilmiştir.

Yapılandırıcı yaklaşım ekseninde dil bilgisi öğretimi, dilin soyut kurallarını ezberletmeyi değil; öğrencilerin iletişimsel, sosyal ve zihinsel becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Dil bilgisi öğretimiyle öğrencilerde dili sorgulama, dile ilgili düşünme ve araştırma yapma mantığını oluşturmak hedeflenmektedir. Yapılandırıcı yaklaşımda dil bilgisi öğretimine “dilsel, zihinsel, sosyal” becerileri geliştirmede bir araç gözüyle bakılması, bu amaçlara hizmet eden yöntem ve tekniklerin işe koşulmasını gerektirmiş, bu bağlamda başta tümevarım ve sezdirme yöntemleri olmak üzere konu ve öğrenci hazırbulunuşluğu dikkate alınarak çeşitli yöntem ve tekniklerin kullanılması önerilmiştir.

Ana dili eğitiminde önemli bir ayağı oluşturan dil bilgisi öğretiminin etkili gerçekleşmesinde, öğretim programlarında da öngörülen amaç ve kazanımlara hizmet eden materyallerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Üniversitelerin lisans programlarından Türkçe eğitimi bölümlerinde yer verilen dil bilgisi derslerinde kullanılan materyallerin de yapılandırıcı anlayışla geliştirilen öğretim programlarına hizmet etmesi gerekmektedir. İncelemekte olduğunuz eser bu kaygılar gözetilerek Türkçe eğitimi alan uzmanları tarafından hassasiyetle kaleme alınmıştır.

Bilimsel bir araştırma eseri olmasının yanında bu çalışmayı benzerlerinden ayıran en önemli özelliği güncel Türkçe eğitimi lisans programında yer alan “Dil Bilgisi Öğretimi” dersinin müfredatıyla tam uyumlu olmasıdır. Eserde yer veri-

len konular yapılandırıcı öğretim anlayışı ilkeleri doğrultusunda ele alınmış, başta Türkçe öğretmen adayları olmak üzere alana ilgi duyan araştırmacıların bu yön-deki ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde tasarlanmıştır.

Eser on üç bölümden oluşmaktadır. Bölümlerde işlenen ana konular: Dil Bilgisiyle İlgili Temel Bilgiler ve Kavramlar; Dil Bilgisi Öğretiminin Amacı ve İlkeleri; Türkçe Öğretim Programlarında Dilbilgisi Öğretimi Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi; 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (1-8. Sınıflar) Dil Bilgisi Öğretimine İlişkin Kazanımlar; Türkçenin Ses Yönünden Temel Özellikleri ve Öğretimi; Türkçenin Şekil Yönünden Temel Özellikleri ve Öğretimi; Türkçenin Anlam Açısından Temel Özellikleri ve Öğretimi; Türkçenin Söz Dizimi Yönünden Temel Özellikleri ve Öğretimi; Dil Bilgisi Öğretiminde Konular; Dil Bilgisi Öğretiminde Yöntem ve Teknikler; Dil Bilgisi Öğretiminde Sezdirme Yönteminin Etkililiğine İlişkin Öğretmen Görüşleri; Metin Merkezli Dil Bilgisi Öğretimi Uygulamaları; Dil Bilgisi Öğretiminde Ölçme-Değerlendirme şeklindedir.

Eserin bölümleri farklı akademisyenler tarafından hazırlandığı için bölümler arasında farklı üslup ve yaklaşımlar söz konusudur. Örneğin kimi yazarlar "dil bilgisi" kimileri de "dilbilgisi" kullanımını tercih etmişlerdir yazılarında. Her iki kullanım da aynı kavramı ifade etmektedir. Aynı durum "Yapılandırıcı Yaklaşım" ile "Yapılandırıcı Yaklaşım" kullanımları için de geçerlidir. Eserdeki yazıların özgünlüğünü korumak amacıyla üslup ve yaklaşım birliğinin sağlanması yoluna gidilmemiştir. Bu yönüyle eserin her bölümü bağımsız olarak da okunabilecek bir nitelik taşımaktadır.

Eserin eğitim fakültelerinin başta Türkçe öğretmenliği alanında öğrenim gören öğretmen adayları olmak üzere Türk dili öğretmen adayları, sınıf öğretmenleri, Türkçe öğretmenleri, lisans-lisansüstü programlarda Türkçe eğitimi veren akademisyenler ile alan araştırmacılarının ilgili alandaki ders kitabı veya kaynak eser bağlamındaki ihtiyaçlarına büyük ölçüde cevap vereceği inancındayız.

İncelemekte olduğunuz eserin eksiklerinin olduğu muhakkaktır. Siz değerli okuyucularımızdan ricamız, ilk baskısı yapılan eserle ilgili tespit ve önerilerinizi tarafımıza iletmenizdir. Sizlerin değerli tespitleri, görüş ve önerileri esere sonraki baskılarında katkı sunacaktır.

Çalışmanın meydana gelmesinde emeği geçen alan uzmanlarına ve ailelerine, eseri incelemekte olan siz değerli okuyucularımıza, eseri özenle baskıya hazırlayan Pegem Akademi çalışanlarına içten teşekkürler...

Editörler

Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ
ORCID No: 0000-0001-6732-7815

Bil. Uzm. Naif KARDAŞ
ORCID No: 0000-0002-4802-7478

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editörler: Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ - Bil. Uzm. Naif KARDAŞ

1. Bölüm: Dil Bilgisiyle İlgili Temel Bilgiler ve Kavramlar

Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-6732-7815

Bil. Uzm. Hakim KARDAŞ, Milli Eğitim Bakanlığı

ORCID No: 0000-0002-9147-2921

Bil. Uzm. Sezer KARDAŞ, Milli Eğitim Bakanlığı

ORCID No: 0000-0002-8933-153X

2. Bölüm: Dil Bilgisi Öğretiminin Amacı ve Temel İlkeleri

Dr. Öğr. Üyesi Erkan AYDIN, Aksaray Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-6452-6058

Arş. Gör. Sinem SATILMIŞ, Aksaray Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-8061-1159

3. Bölüm: Türkçe Öğretim Programlarında Dil Bilgisi Öğretimi Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi

Dr. Ahmet KARABULUT, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-2222-4078

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed TUNAGÜR, Muş Alparslan Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-6427-6431

4. Bölüm: 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (1-8. Sınıflar) Dil Bilgisi Öğretimine İlişkin Kazanımlar

Doç. Dr. Mustafa KAYA, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-4755-4994

5. Bölüm: Türkçenin Ses Yönünden Temel Özellikleri ve Öğretimi

Bil. Uzm. Naif KARDAŞ, Atatürk Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-4802-7478

Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-6732-7815

6. Bölüm: Türkçenin Şekil Yönünden Temel Özellikleri ve Öğretimi

Dr. Öğr. Üyesi Demet SANCI UZUN, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-1854-5765

7. Bölüm: Türkçenin Anlam Açısından Temel Özellikleri ve Öğretimi

Dr. Öğr. Üyesi Sunay AKKAYA, Adıyaman Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-5640-3111

Arş. Gör. İbrahim DOYUMGAÇ, Adıyaman Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-8234-7555

8. Bölüm: Türkçenin Söz Dizimi Yönünden Temel Özellikleri ve Öğretimi

Dr. Faruk KAYMAN, Millî Eğitim Bakanlığı

ORCID No: 0000-0002-7917-7188

Doç. Dr. Sedat EROL, Adıyaman Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-0840-9903

9. Bölüm: Dil Bilgisi Öğretiminde Konular ve Öğretimi

Doç. Dr. Dilek ÜNVEREN, Süleyman Demirel Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-3415-9274

10. Bölüm: Dil Bilgisi Öğretiminde Yöntem ve Teknikler

Dr. Öğr. Üyesi Teymur EROL, Muş Alparslan Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-1738-0858

11. Bölüm: Sezdirme Yöntemi ve Dil Bilgisi Öğretiminde Bu Yöntemin Etkililiğine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Furkan CAN, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-3093-554X

Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-6732-7815

12. Bölüm: Metin Merkezli Dil Bilgisi Öğretimi Uygulamaları

Dr. Öğr. Üyesi Bekir GÖKÇE, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-0272-514X

Dr. Öğr. Üyesi Ersin GÜLAY, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-6476-1624

13. Bölüm: Dil Bilgisi Öğretiminde Ölçme-Değerlendirme

Dr. Öğr. Üyesi Cenan İŞÇİ, Dokuz Eylül Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-5736-6113

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM

DİL BİLGİSİYLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLER VE KAVRAMLAR

Giriş.....	1
Dil.....	2
Dilbilimi.....	6
Dil Bilgisi.....	6
Ses.....	7
Ses Bilgisi (Görevsel Ses Bilgisi).....	8
Şekil Bilgisi/Biçim Bilgisi/Morfoloji.....	9
Cümle Bilgisi.....	10
Anlam Bilgisi.....	11
Dil Bilgisi Öğretimi.....	12
Dil Bilgisi Öğretimi Tarihi.....	15
Dil Bilgisinin İstenen Düzeyde Öğretilmemesi Sorunu.....	19
Bölüm Özeti.....	21
Kaynakça.....	23

2. BÖLÜM

DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNİN AMACI VE TEMEL İLKELERİ

Giriş.....	25
Dil Bilgisi Öğretiminin Önemi ve Amaçları.....	27
Dil Bilgisi Öğretiminin İlkeleri.....	29
Türkçe Dersi Öğretim Programlarında Dil Bilgisi Öğretiminin Önem, Amaç ve İlkeleri.....	31
Bölüm Özeti.....	35
Kaynakça.....	36

3. BÖLÜM

TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ YAKLAŞIMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Giriş.....	39
Dil Bilgisi Öğretim Yaklaşımları.....	41
Geleneksel Yaklaşım.....	41
Davranışçı Yaklaşım.....	42

Bilişsel Yaklaşım	42
Yapılandırmacı Yaklaşım	42
Türkçe Öğretim Programlarında Dil Bilgisi Öğretimi Yaklaşımları	43
İlköğretim I. Kademe Türkçe Öğretim Programları.....	43
1924 İlk Mektep Türkçe Dersi Müfredat Programı	43
1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı.....	44
1930 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı.....	44
1936 İlkokul Türkçe Programı	44
1948 İlkokul Türkçe Programı	44
1968 İlkokul Türkçe Programı	45
İlköğretim II. Kademe Türkçe Öğretim Programları	45
1924 Lise I. Devre Müfredat Programı.....	45
1929 Ortamektep Türkçe Programı.....	46
1931-32 Ders Senesi Tadilatlı Ortamektep Türkçe Programı	46
1938 Ortaokul Türkçe Programı	46
1949 Ortaokul Türkçe Programı	46
1962 Ortaokul Türkçe Programı	47
1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı	47
2005 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı	48
2015 ve 2017 Türkçe Dersi Öğretim Programları.....	49
2018 ve 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programları.....	49
Bölüm Özeti	52
Kaynakça.....	53

4. BÖLÜM

2019 TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI'NDA (1-8. SINIFLAR) DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN KAZANIMLAR

Giriş.....	55
Cumhuriyet Dönemi Türkçe Dersi Öğretim Programlarında Dil Bilgisi Öğretimiyle İlgili Kazanımlar	57
2019 Türkçe Dersi Öğretim Programında (1- 8. Sınıflar) Dil Bilgisiyle Öğretimiyle İlgili Kazanımlar	61
Bölüm Özeti	68
Kaynakça.....	71

5. BÖLÜM

TÜRKÇENİN SES YÖNÜNDEN TEMEL ÖZELLİKLERİ VE ÖĞRETİMİ

Giriş.....	73
Türkçenin Ses Özellikleri	73

Seslerin Çeşitleri.....	75
Ünlü (Vokal) Sesler	75
Dilin Konumuna Göre (Kalın-İnce).....	75
Dudakların Şekline Göre (Düz-Yuvarlak).....	76
Ağzın Açıklığına /Çenenin Durumuna Göre (Geniş-Dar).....	76
Uzun Ünlüler.....	77
Ünsüz (Konsonant) Sesler.....	78
Boğumlanma Noktalarına Göre.....	78
Sürekliliklerine Göre Ünsüzler.....	79
Tonlarına Göre Ünsüzler.....	80
Ağız veya Geniz Tahliyesi Ünsüzler.....	80
Ses Olayları.....	81
Ses Türemesi	81
Ünlü Türemesi.....	81
Ünsüz Türemesi.....	82
Ses Düşmesi	84
Ünlü Düşmesi.....	84
Ünsüz Düşmesi.....	85
Metatez (Göçüşme).....	86
Ünsüz Sertleşmesi	86
Ünsüz Yumuşaması	86
Ünlü Daralması	87
Ulama.....	87
Benzeşme (Asimilasyon).....	88
Ünsüz Seslerde Benzeşme.....	88
Ünlü Seslerde Benzeşme	88
Aykırılaşıma (Disimilasyon).....	89
Ses Değişimi.....	89
Ünlü Uyumları.....	90
Büyük Ünlü Uyumu.....	90
Küçük Ünlü Uyumu.....	91
Bölüm Özeti	92
Kaynakça.....	96

6. BÖLÜM

TÜRKÇENİN ŞEKİL YÖNÜNDE TEMEL ÖZELLİKLERİ VE ÖĞRETİMİ

Giriş.....	97
Dilin Yapısı.....	98

Türkçenin Yapısı	99
Türkçenin Şekil Bilgisi	101
Anlamlı Biçimbirim/Kök	102
Görevli Biçimbirim/Ek	103
Türetme (Yapım) Eki	104
İşletme (Çekim) Eki	105
Türkçenin Şekil Özelliklerinin Öğretimi	106
Bölüm Özeti	113
Kaynakça	116

7. BÖLÜM

TÜRKÇENİN ANLAM AÇISINDAN TEMEL ÖZELLİKLERİ VE ÖĞRETİMİ

Giriş	117
Anlam	118
Anlam ve Kavram	119
Anlam ve Bağlam	120
Anlam ve Değer	121
Anlam ve Gönderge	122
Anlam ve Biçim	123
Anlama ve Anamlama	124
Türkçede Anlam Zenginliği ve Anlam Bağlılıkları	126
Anlam Bağlılıkları	126
Dış Anlamsal Bağlılıklar	127
İç Anlamsal Bağlılıklar	132
Anlam Türleri	133
Gerçek Anlam	133
Mecaz Anlam	133
Terim Anlam	133
Anlam Değişimleri/Dönüşümleri	133
Türkçenin Temel Söz Varlığıyla İlgili Bazı Öne Çıkan Kavramlar	134
Atasözleri	135
Deyimler	136
Bağlantı Sözleri	137
Çeviri ve Yabancı Sözcükler	137
Bölüm Özeti	138
Kaynakça	140

8. BÖLÜM

TÜRKÇENİN SÖZ DİZİMİ YÖNÜNDE TEMEL ÖZELLİKLERİ VE ÖĞRETİMİ

Giriş.....	141
Belirtme Grupları	142
İsim Tamlaması	142
Belirtili İsim Tamlaması.....	142
Belirtisiz İsim Tamlaması.....	143
Zincirleme İsim Tamlaması.....	144
Sıfat Tamlaması.....	145
Tekrar Grubu (İkilemeler)	146
Aitlik Grubu.....	147
Unvan Grubu.....	147
Edat Grubu.....	148
Bağlama Grubu.....	148
Ünlem Grubu.....	149
Sayı Grubu.....	149
Kısaltma Grupları.....	150
Belirtme Grubu	150
Yönelme Grubu	150
Bulunma Grubu	150
Ayrılma Grubu	151
İlgi Grubu.....	151
İyelik Grubu (İsnat Grubu).....	151
Eşitlik Grubu	151
Vasıta Grubu.....	152
İsim-Fiil Grubu.....	152
Sıfat-Fiil Grubu.....	152
Zarf-Fiil Grubu.....	153
Birleşik Fiil Grubu.....	153
Bir İsim ve Bir Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiil Grubu	153
Bir Fiil ve Bir Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiil Grubu	154
Yargı Grupları	154
Cümle.....	154
Cümlelerin Öğeleri	154
Cümle Türleri	157
Örnek Cümle Çözümlenmeleri	160
Bölüm Özeti	162
Kaynakça.....	163

9. BÖLÜM

DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE KONULAR VE ÖĞRETİMİ

Giriş	165
Türkçe Öğretiminde Alanlar ve Konular.....	169
Dil Bilgisi Konuları ve Konularla İlişkili Kazanımların Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımları	172
5. Sınıf Dil Bilgisi Konu ve Kazanımları.....	172
6. Sınıf Dil Bilgisi Konu ve Kazanımları.....	174
7. Sınıf Dil Bilgisi Konu ve Kazanımları.....	176
8. Sınıf Dil Bilgisi Konu ve Kazanımları.....	178
5, 6, 7 ve 8. Sınıflara Yönelik Ortak Açıklamalar.....	181
Bölüm Özeti	184
Kaynakça.....	188

10. BÖLÜM

DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE YÖNTEM VE TEKNİKLER

Giriş.....	189
Dil Bilgisi Öğretiminde Yöntem ve Teknikler	191
Tümdengelim ve Tümevarım Yöntemleri	192
Çözümleme ve Bireşim Yöntemleri	195
Anlatma Yöntemi	196
Soru-Cevap Yöntemi.....	197
Tartışma Yöntemi	198
Dramatizasyon (Oyunlaştırma) Yöntemi.....	199
Gösteri (Demonstrasyon) Yöntemi.....	200
Gözlem.....	201
Etkinlik Örnekleri	202
Bölüm Özeti	204
Kaynakça.....	205

11. BÖLÜM

SEZDİRME YÖNTEMİ VE DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE BU YÖNTEMİN ETKİLİLİĞİNE İLİŞKİN ÖĞRETİM GÖRÜŞLERİ

Giriş.....	207
Dil Bilgisi Öğretimi ve Sezdirme Yöntemi	208
Çalışmanın Yöntemi.....	212
Çalışmanın Bulguları.....	213
Türkçe Öğretmenlerinin Dil Bilgisi Öğretiminde Kullandıkları Yöntem ve	

Teknikler.....	213
Sezdirmeye Yönteminin Etkili Yönlerine İlişkin Görüşler	214
Sezdirmeye Yöntemiyle Dil Bilgisi Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar	216
Sezdirmeye Yöntemiyle Dil Bilgisi Öğretiminin Avantajları.....	217
Sonuç	219
Kaynakça.....	221

12. BÖLÜM

METİN MERKEZLİ DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ UYGULAMALARI

Giriş.....	223
1. Uygulama: Sezdirmeye Yöntemiyle Fiilde Çatı Konusunun Öğretimi-Öğrenimi....	226
2. Uygulama: Sezdirmeye Yöntemiyle İsim ve Sıfat Tamlamalarının Öğretimi- Öğrenimi	230
3. Uygulama: İsim ve Sıfat Tamlamalarının Metnin Anlamına Katkısını Sezme	234
4. Uygulama: Zamirler Konusunun Öğretimi-Öğrenimi	236
Bölüm Özeti	238
Kaynakça.....	241

13. BÖLÜM

DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE ÖLÇME-DEĞERLENDİRME

Giriş.....	243
Dil Bilgisi Öğretimi	244
Dil Bilgisi Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme	248
Dil Bilgisi Öğretiminde Kullanılabilecek Ölçme ve Değerlendirme Araçları	252
Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Araçları	252
Geleneksel Ölçme ve Değerlendirme Araçları	255
Bölüm Özeti	257
Kaynakça	259
Editörler ve Yazarlar Hakkında	261

1. BÖLÜM

DİL BİLGİSİYLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLER VE KAVRAMLAR

Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-6732-7815

Bil. Uzm. Hakim KARDAŞ, Millî Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0002-9147-2921

Bil. Uzm. Sezer KARDAŞ, Millî Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0002-8933-153X

Giriş

Kişilerarası bildirişimin temel aracı dil ile ilgili alan yazınında kaleme alınmış çok sayıda tanım ve açıklama bulunmaktadır. Yapısal bağlamda birçok özelliği ve her özelliğinin farklı işlevleri bulunan dili anlamak ve açıklamak üzere alan uzmanlarının kaleme aldıkları bu yöndeki yazıların her biri alan yazını için gerekli ve önemlidir. Nitekim alan yazınındaki ilgili tanım ve açıklamaların temel amacı, dil denizinin katrelerini görmek, tanımak ve çeşitli kavramlarla tanıtarak insanların istifadesine sunmaktır.

İnsan hafızasının en güzel ürünü dil'i anlamak bir anlamda insanı anlamaktır. Toplumsal bir varlık olan insanı anlamak, ona istidatları ölçüsünde sosyal sorumluluk vermek, topluma katılımını ve katkı sunmasını sağlamak için ayrıca önemlidir.

Toplumların gelişimi büyük ölçüde toplumdaki insanların birey olmaları, çalışkanlık ve üretkenlikleri ile ilgili olduğu düşünüldüğünde, konunun ne denli hassas ve önemli olduğu anlaşılacaktır. Nitekim toplumsal yaşamda başarılı olmak büyük ölçüde dili doğru ve etkili kullanmaya bağlıdır. Konuşma becerisinin yanı sıra yazma, okuma ve dinleme becerilerinde başarılı olmanın ön koşulu, kullanılan dili, dilin bilgisini-işleyiş kurallarını teorik ve pratikte iyi bilmek ve doğru uygulamaktır. Dil bilgisinde ele alınan kuralları, anlama ve anlatma becerilerindeki yer ve işlevlerini iyi kavrayan, dilin işleyiş özelliklerini içselleştiren, bildirişim

süreçlerinde doğru ve etkin kullanan bireylerin sosyal ve iş yaşamlarında da büyük ölçüde başarılı olduğu bilinen bir durumdur. Nitekim bireylerin iş ve sosyal yaşamlarında üretken, girişken kimlik kazanmaları, lider vasıflarına sahip olmaları etkili iletişim becerisine sahip olmalarına bağlıdır. Bu bağlamda dille ilgilenen öğrencini ve öğreticilerin dile, dil bilgisine ve dil öğretimine ilişkin kavramsal ve kuramsal temel bilgileri öğrenmeleri büyük önem taşımaktadır.

1. Dil

İnsanların evi olarak da kabul edilen dili tanımlarken işlevlerinden hareket edilir çoğunlukla. Bu bağlamda dil için, “kişiler arası bildirişimi sağlayan temel araçtır” şeklinde bir tanım geliştirmek yanlış olmayacaktır. Ancak dilin derinliği ve genel işlevleri dikkate alındığında daha kapsayıcı tanım ve açıklamalara ihtiyaç duyulduğu açıktır. Söz konusu ihtiyacı karşılamak üzere birçok alan uzmanı dil'i anlama ve anlatma çabasına girmiş, bu çabanın ürünü olarak dil ile ilgili farklı kaynaklarda pek çok tanım ve açıklamaya yer verilmiştir.

Korkmaz'a (2017:112) göre dil, “İnsanlar arasında karşılıklı haberleşme aracı olarak kullanılan; duygu, düşünce ve isteklerin ses, şekil ve anlam bakımından her toplumun kendi değer yargılarına göre biçimlenmiş ortak kurallarının yardımıyla başkalarına aktarılmasını sağlayan, seslerden örülü çok yönlü ve gelişmiş bir sistem”dir. Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı Türkçe Sözlük (2005) çalışmasında da dil, “İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban.” şeklinde açıklanmaktadır. Dilbilimci Aksan (1998: 55) ise dili, “Düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü, çok gelişmiş bir dizge.” olarak açıklamıştır.

Yapısalcı dil anlayışının temsilcilerinden Saussure'e (1998) göre dil bir göstergeler dizgesidir ve belirli kuralları olan bir sistemdir. “**Gösterge**, insanların her zaman ve her yerde kendilerini, kendilerine ve başkalarına karşı yansıtmakta kullandıkları simgesel biçimlerdir.” (Günay, 2004: 56). Saussure'ün yapısalcı dil anlayışı bağlamında “**gösterge**” iki boyutta (gösteren, gösterilen) ele alınmaktadır. Dil göstergesinde “**gösteren**” dilin şekilsel/biçimsel ve işitsel, yani somut yönünü ifade ederken “**gösterilen**” dilin zihinsel boyutundaki soyut kavram olarak kabul edilir (Kıran ve Kıran, 2006). Saussure ayrıca toplumda geçerli bütün göstergeleri inceleyecek bir bilimin kurulabileceğini savunmuş ve toplumsal psikolojinin bir bölümü olarak da kabul edilen bu yeni bilime “**Göstergebilim** (semiology)” adını vermiştir. Bu bilimin temel amacı bütün toplumsal göstergelerin özelliğini belirtmek, sınırlarını belirlemek, ortak kurallarını bulmak (Vardar, 2001a:11) şeklinde tarif edilmiştir.